

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

จากปัญหาเศรษฐกิจของประเทศไทยในปีพ.ศ.2540 เป็นต้นมาทำให้รัฐบาลต้องดำเนินการแก้ปัญหา โดยได้น้อมนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการเพื่อให้ระบบเศรษฐกิจ ระดับฐานรากมีความมั่นคงมากขึ้น การประกอบการในชุมชนและชนบทได้รับการเอาใจใส่อย่างจริงจัง ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ทำให้คุณภาพชีวิตของชุมชนในชนบทซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศดีขึ้น ลดปัญหาต่าง ๆ ในสังคมลงและยังมีผลทำให้ภาพรวมเศรษฐกิจของประเทศดีขึ้นทั้งนี้ต้องได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่ายทั้งภาครัฐและเอกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากคนในท้องถิ่นนั้น ๆ

ในปี พ.ศ. 2548 ได้มีพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนขึ้นเพื่อประโยชน์ของคนในชุมชน ที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทุนทางสังคมของชุมชนในการดำเนินกิจการดังกล่าวจุดมุ่งหมายของการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนการเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่นและกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน เพื่อสร้างโอกาสและรายได้ของชุมชนฐานราก ให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน หลักการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนหลักการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน คือ การทำให้สินทรัพย์ของชุมชน กลายเป็นสินทรัพย์ที่มีค่า และทำให้เป็นสินทรัพย์ที่มีมูลค่าเพิ่ม เพื่อนำไปสู่สินค้าของชุมชนทำให้เกิดรายได้ และกลายเป็นสินทรัพย์ของชุมชน เพื่อให้รากฐานเศรษฐกิจมั่นคงซึ่งมาจากภูมิปัญญาของชุมชนเองบทบาทของกรมการพัฒนาชุมชนในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนเป็นองค์กรประสานการส่งเสริมและสนับสนุนวิสาหกิจชุมชน สร้างความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจสมัยใหม่ กับวัฒนธรรมภูมิปัญญาไทย (กระทรวงอุตสาหกรรม, 2554)

ในระยะแรก ๆ ของการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 จะมีจำนวนผู้ที่จดทะเบียนเป็นจำนวนมาก เนื่องจากการจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนนั้นสามารถทำได้ง่าย ไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมในการจดทะเบียน และยังไม่ต้องเสียค่าทำบัญชีและค่าตรวจสอบบัญชี เนื่องจากกฎหมายไม่ได้บังคับไว้ แต่ถ้าทำตามที่สำนักงานตรวจบัญชีสหกรณ์ หรือหน่วยงานอื่นของรัฐ ขอร้องและเข้ามาช่วยจัดรูปแบบบัญชีให้ ก็อาจได้รับความช่วยเหลือจากรัฐทั้งแบบให้เปล่าหรือให้ยืม และยังสามารถหลบเลี่ยงการเสียของภาษีรายได้และภาษีมูลค่าเพิ่มได้ เพราะวัตถุประสงค์ของวิสาหกิจชุมชน คือการรวมกลุ่มเป็นนิติบุคคลของคนจนในชุมชนที่ไม่ใช่ภาคเกษตร เพื่อให้มี

โอกาสเข้าถึงความช่วยเหลือของภาครัฐ ดังนั้น หน่วยงานที่ดูแล จะต้องทำหน้าที่ในการคัดกรองว่าเป็นกิจการที่มีส่วนแบ่งรายได้ ไม่ถึง 100,000 บาทต่อคนต่อปี (ซึ่งได้รับยกเว้นภาษีเงินได้) และกิจการมีรายได้ไม่เกินปีละ 1,800,000 บาท (ซึ่งไม่เข้าข่ายภาษีมูลค่าเพิ่ม) ดังนั้นในขั้นต้นสรรพากรจะคัดกลุ่มกิจการเหล่านี้ออกจากฐานการตรวจสอบ แต่เนื่องจากหน่วยงานที่มีหน้าที่คัดกรองไม่มีบุคลากรและประสบการณ์ ดังนั้นจึงมีวิสาหกิจชุมชนจำนวนมากเป็นกิจการแอบแฝง แม้เจ้าหน้าที่จะยืนยันว่าหากตรวจสอบพบก็จะไม่ต่ออายุให้และส่งให้สรรพากรเข้าไปตรวจสอบและประเมินภาษี จะเห็นได้ว่าในปี พ.ศ. 2548 มีจำนวนวิสาหกิจชุมชนทั่วประเทศจำนวน 8,860 แห่งและได้เพิ่มขึ้นเป็น 15,851 แห่งในปี พ.ศ. 2549 เพิ่มขึ้นร้อยละ 78.8 เนื่องจากเป็นช่วงแรกของการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน จึงทำให้มีจำนวนมากขึ้น จากนั้นในปี พ.ศ. 2550 ได้ลดจำนวนลงเหลือ 10,221 แห่งลดร้อยละ 35.5 ต่อมาในปี พ.ศ. 2551 จำนวนวิสาหกิจชุมชนได้เพิ่มขึ้นเป็น 16,889 แห่งเพิ่มขึ้นร้อยละ 65.2 เนื่องจากว่ารัฐบาลได้สนับสนุนวิสาหกิจชุมชนเป็นอย่างมาก แต่ต่อมาเกิดปัญหาและอุปสรรคหลายอย่าง เช่น มีปัญหาการเมืองทำให้จำนวนสมาชิกวิสาหกิจชุมชนบางส่วนไม่ได้ดำเนินการต่อ และยังมีปัญหาด้านการบริหารจัดการอื่นอีก เช่น สมาชิกวิสาหกิจชุมชนและหน่วยงานภาครัฐยังไม่เข้าใจแนวทางการดำเนินตามพระราชบัญญัติวิสาหกิจชุมชน ขาดงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานและพัฒนา กลุ่ม ขาดการพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าวิสาหกิจชุมชนอย่างต่อเนื่อง ขาดการประชาสัมพันธ์ และสมาชิกวิสาหกิจชุมชนยังขาดทักษะความรู้ด้านการตลาด เป็นต้น จึงเป็นสาเหตุให้จำนวนวิสาหกิจชุมชนลดลงอย่างต่อเนื่องเป็นเวลาสองปี เหลือเพียง 7,750 แห่งในปี พ.ศ. 2553 และในปี พ.ศ. 2554 จำนวนวิสาหกิจชุมชนจึงได้เพิ่มขึ้นอีกครั้งเป็น 9,633 แห่งเพิ่มขึ้นร้อยละ 24.3 เนื่องจากการเมืองเริ่มกลับมามีเสถียรภาพอีกครั้ง (ตารางที่ 1.1)

ตารางที่ 1.1 จำนวนวิสาหกิจชุมชนทั่วประเทศ พ.ศ. 2550 – พ.ศ. 2554

จำนวนวิสาหกิจชุมชน (แห่ง)	ปี พ.ศ.						
	2548	2549	2550	2551	2552	2553	2554
	8,860	15,851	10,221	16,889	10,592	7,750	9,633
อัตราการเพิ่ม (ร้อยละ)	-	78.8	-35.5	65.2	-37.3	-26.8	24.3

ที่มา : กรมพัฒนาชุมชน

เมื่อพิจารณาวิสาหกิจชุมชนทั้งหมดในภาคเหนือในปี พ.ศ. 2554 จังหวัดที่มีจำนวนวิสาหกิจชุมชนมากที่สุดสามอันดับแรกได้แก่จังหวัดพิษณุโลก มีจำนวน 859 แห่ง คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 24.5 รองลงมาได้แก่จังหวัดเชียงใหม่ มีจำนวน 459 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 13.1 และอันดับสาม

ได้แก่จังหวัดเชียงราย มีจำนวน 313 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 8.9 ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลของจำนวน
 วิชากิจกรรมชนทั้งประเทศ (ตารางที่ 1.2)

ตารางที่ 1.2 จำนวนวิชากิจกรรมชนในเขตภาคเหนือในปี พ.ศ. 2550 – พ.ศ. 2554

ลำดับที่	จังหวัด	จำนวนวิชากิจกรรมชน (แห่ง)				
		พ.ศ. 2550	พ.ศ. 2551	พ.ศ. 2552	พ.ศ. 2553	พ.ศ. 2554
1	พิจิตร	94	105	70	36	859 (24.5)
2	เชียงใหม่	320	553	311	327	459 (13.1)
3	เชียงราย	309	901	678	372	313 (8.9)
4	เพชรบูรณ์	135	244	236	204	222 (6.3)
5	พะเยา	37	412	657	137	199 (5.7)
6	ลำพูน	160	177	151	285	193 (5.5)
7	ลำปาง	118	222	106	101	175 (5.0)
8	อุตรดิตถ์	188	255	155	218	171 (4.9)
9	แพร่	234	479	210	237	171 (4.9)
10	ตาก	223	472	124	132	152 (4.3)
11	น่าน	146	213	157	121	152 (4.3)
12	กำแพงเพชร	76	224	104	62	114 (4.1)
13	นครสวรรค์	123	192	140	110	92 (2.6)
14	พิจิตร	51	199	65	42	76 (2.2)
15	แม่ฮ่องสอน	57	77	41	44	74 (2.1)
16	สุโขทัย	118	123	71	89	58 (1.7)
17	อุทัยธานี	142	73	58	45	23 (0.7)
รวมทั้งหมด		2,531	4,921	3,334	2,562	3,503
อัตราการเพิ่ม (ร้อยละ)		-	94.4	-32.2	-23.2	36.7

หมายเหตุ : ตัวเลขในวงเล็บคือสัดส่วนร้อยละของแต่ละจังหวัดเมื่อเทียบกับภาคเหนือ

ที่มา : กรมพัฒนาชุมชน

ตารางที่ 1.3 จำนวนวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2550 – พ.ศ. 2554

ลำดับที่	อำเภอ	จำนวนวิสาหกิจชุมชน (แห่ง)				
		ปี 2550	ปี 2551	ปี 2552	ปี 2553	ปี 2554
1	ดอยสะเก็ด	1	13	10	14	59 (12.9)
2	สันป่าตอง	21	38	21	29	41 (8.9)
3	แม่แจ่ม	29	37	10	33	36 (7.8)
4	สารภี	18	66	38	32	31 (6.8)
5	แมริม	9	7	4	7	30 (6.5)
6	แม่แตง	43	55	29	14	29 (6.3)
7	ฝาง	13	38	12	9	25 (5.4)
8	จอมทอง	17	19	16	21	24 (5.2)
9	แม่อาว	17	17	23	5	20 (4.4)
10	หางดง	7	20	8	13	18 (3.9)
11	เมืองเชียงใหม่	7	25	18	14	17 (3.7)
12	สันกำแพง	12	15	9	9	16 (3.5)
13	เชียงดาว	11	24	19	13	15 (3.3)
14	พร้าว	13	22	17	3	14 (3.0)
15	ไชยปราการ	16	28	10	14	12 (2.6)
16	แม่วาง	9	9	5	20	10 (2.2)
17	ดอยหล่อ	9	31	3	13	9 (2.0)
18	สะเมิง	8	17	6	5	9 (2.0)
19	แม่อน	5	8	7	6	8 (1.7)
20	เวียงแหง	13	3	5	1	7 (1.5)
21	ดอยเต่า	1	13	10	23	5 (1.1)
22	สอด	17	9	3	8	3 (0.7)
23	อมก๋อย	6	4	4	6	1 (0.2)
24	กัลยาณิวัฒนา	3	2	9	1	1 (0.2)
รวมทั้งหมด		305	520	296	313	440

หมายเหตุ : ตัวเลขในวงเล็บคือสัดส่วนร้อยละของแต่ละจังหวัดเมื่อเทียบกับภาคเหนือ

ที่มา : กรมพัฒนาชุมชน

ในจังหวัดเชียงใหม่ ปี พ.ศ. 2554 อำเภอที่มีจำนวนวิสาหกิจชุมชนมากที่สุดสามอันดับแรก ได้แก่อำเภอดอยสะเก็ด มีจำนวน 59 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 12.9 รองลงมาได้แก่อำเภอสันป่าตอง มีจำนวน 41 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 8.9 และอันดับสามได้แก่อำเภอแม่แจ่ม มีจำนวน 36 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 7.8 ส่วนอำเภอที่มีวิสาหกิจชุมชนน้อยที่สุดได้แก่อำเภออมก๋อย และอำเภอกัลยาณิวัฒนา มีจำนวน 1 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 0.2 (ตารางที่ 1.3)

ในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวนวิสาหกิจชุมชนจำแนกตามประเภทสินค้าที่มีจำนวนมากที่สุดสามอันดับแรกได้แก่การผลิตพืช มีจำนวน 711 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 20.24 รองลงมาได้แก่การแปรรูปและผลิตภัณฑ์อาหาร มีจำนวน 511 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 14.55 และอันดับสามได้แก่การผลิตปศุสัตว์ มีจำนวน 495 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 14.09 ส่วนการผลิตสินค้าประเภทเครื่องมือ / เฟอร์นิเจอร์ มีจำนวน 100 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 2.85 (ตารางที่ 1.4)

ตารางที่ 1.4 จำนวนวิสาหกิจชุมชน จำแนกตามกลุ่มการผลิตสินค้า จังหวัดเชียงใหม่
ณ. มีนาคม พ.ศ. 2555

อันดับที่	ประเภทสินค้า	จำนวน (แห่ง)	สัดส่วน (ร้อยละ)
1	การผลิตพืช	711	20.24
2	การแปรรูปและผลิตภัณฑ์อาหาร	511	14.55
3	การผลิตปศุสัตว์	495	14.09
4	ผลิตภัณฑ์ผ้าทอ / เสื้อผ้า	349	9.93
5	เครื่องคั้ม	280	7.97
6	การผลิตปัจจัยการผลิต	235	6.69
7	ผลิตภัณฑ์สมุนไพร	114	3.25
8	ของชำร่วย / ของที่ระลึก	109	3.10
9	เครื่องจักรสาน	103	2.93
10	เครื่องมือ / เฟอร์นิเจอร์	100	2.85
11	การผลิตประมง	90	2.56
12	ดอกไม้ประดิษฐ์	49	1.39
13	เครื่องปั้น	20	0.57
14	สิ่งประดิษฐ์จากโลหะ	13	0.37
15	เครื่องประดับ / อัญมณี	5	0.14
16	เครื่องหนัง	4	0.11
17	เครื่องจักรกล	3	0.09
18	การผลิตสินค้าอื่น ๆ	322	9.17
รวมทั้งหมด		3,513	100

ที่มา : กรมพัฒนาชุมชน

สินค้าหัตถกรรมไม้แกะสลักในจังหวัดเชียงใหม่ถือเป็นสินค้าที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของจังหวัดเชียงใหม่เป็นอย่างมาก ถึงแม้ว่าจะมีสัดส่วนเพียงร้อยละ 2.85 ของจำนวนวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ แต่มีมูลค่าการส่งออกถึงปีละประมาณ 600 - 1,000 ล้านบาท และยังได้รับการผลักดันจากทางภาครัฐให้เป็นเครือข่ายเมืองวัฒนธรรมสร้างสรรค์ ด้านหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน (Crafts and Folk Art) ขององค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโกอีกด้วย

อำเภอสันป่าตอง อำเภอสันป่าตองเป็นอำเภอรอบนอกอำเภอเมืองเชียงใหม่ อยู่ห่างจากอำเภอเมืองเชียงใหม่ 22 กิโลเมตร มีตำบลทั้งหมด 11 ตำบล เส้นทางเชียงใหม่-สันป่าตอง แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมากมาย เช่น แหล่งผลิตเครื่องเงิน การแกะสลักไม้ เป็นต้น โดยเฉพาะการแกะสลักไม้นั้นถือว่าเป็นแหล่งที่มีชื่อเสียงมายาวนานเพราะเป็นแหล่งผลิตไม้แกะสลักให้แก่แหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงในจังหวัดเชียงใหม่ เช่น บ้านถวาย มาเป็นเวลานาน โดยในอำเภอสันป่าตองมีกลุ่มแกะสลักทั้งหมด 3 กลุ่มหลัก ได้แก่กลุ่มถนนสายไม้ กลุ่มแกะสลักบ้านหนองหอย และกลุ่มหัตถกรรมทุ่งฟ้าฮ่าม โดยกลุ่มที่มีความเข้มแข็งที่สุดคือกลุ่มถนนสายไม้

กลุ่มถนนสายไม้ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2550 โดยเป็นกลุ่มแกะสลัก และผู้ประกอบการที่ตั้งอยู่แนวถนนชลประทานสันป่าตอง-น้ำบ่อหลวง (ทางหลวงชนบทที่ 3036) ได้รับการสนับสนุนจากนายณพลคุณ รัฐไพบท อดีตนายอำเภอสันป่าตอง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ นายนาวันสินธุสะอาด นายอำเภอสันป่าตอง องค์การบริหารจังหวัดเชียงใหม่ และองค์การบริหารส่วนตำบลยูหว่า ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้

1. กลุ่มภาคไม้ริมคลอง
2. กลุ่มภาคร้อยสล่า
3. กลุ่มภาคสล่าแม่ครูคำ
4. กลุ่มศูนย์หัตถกรรมไม้แกะสลักตำบลยูหว่า
5. กลุ่มสหกรณ์ไม้แกะสลักสันป่าตอง (บ้านกิวแลน้อย)

จากข้อมูลข้างต้น กลุ่มผู้ผลิตไม้แกะสลักทั้ง 5 แห่งมีลักษณะการรวมกลุ่มเป็น 2 รูปแบบ คือ 1) การรวมกลุ่มในรูปสหกรณ์ ซึ่งประกอบด้วย 2 กลุ่มคือ กลุ่มศูนย์หัตถกรรมไม้แกะสลักตำบลยูหว่า และกลุ่มสหกรณ์ไม้แกะสลักสันป่าตอง (บ้านกิวแลน้อย) และ 2) การรวมกลุ่มในรูปเอกชนประกอบด้วย 3 กลุ่มคือ กลุ่มภาคไม้ริมคลอง กลุ่มภาคร้อยสล่า และกลุ่มภาคสล่าแม่ครูคำ โดยการรวมกลุ่มในรูปเอกชนจะมีความคล่องตัวในการบริหารจัดการมากกว่าการรวมกลุ่มในรูปสหกรณ์

ดังนั้นในที่นี้จะทำการศึกษากลุ่มผู้ผลิตไม้แกะสลักที่รวมกลุ่มในรูปสหกรณ์และเอกชน โดยกลุ่มผู้ผลิตในรูปสหกรณ์จะเลือกกลุ่มศูนย์หัตถกรรมไม้แกะสลักตำบลยูหว่า เนื่องจากกลุ่มศูนย์

หัตถกรรมไม้แกะสลักตำบลยี่หว้าเป็นกลุ่มผู้ผลิตไม้แกะสลักแห่งแรกในตำบลยี่หว้า นอกจากนี้ยังเป็นกลุ่มที่มีสมาชิกเป็นจำนวนมากอีกด้วย และกลุ่มผู้ผลิตในรูปเอกชนจะเลือกกลุ่มภาคร้อยสลา เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีความโดดเด่นของผลิตภัณฑ์ และมีลูกค้าอย่างต่อเนื่อง โดยในการศึกษาค้างนี้เป็นการศึกษาและเปรียบเทียบโครงสร้างการผลิต การตลาด และการเงิน ตลอดจนการวัดศักยภาพการดำเนินงานของทั้งสองกลุ่มโดยใช้หลักเกณฑ์การคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ปี พ.ศ. 2553 ของทั้งสองกลุ่มว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาศักยภาพของผู้ผลิตในแต่ละกลุ่มต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาโครงสร้างการผลิต การตลาด และการเงินของกลุ่มผู้ผลิตไม้แกะสลักในอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อวัดศักยภาพกลุ่มผู้ผลิตไม้แกะสลักในอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้หลักเกณฑ์การคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ปี พ.ศ. 2553

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลจากการศึกษานี้จะเป็นประโยชน์ต่อกลุ่มผู้ผลิตไม้แกะสลักในอำเภอสันป่าตอง และรัฐบาล เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาและส่งเสริมศักยภาพของกลุ่มผู้ผลิตไม้แกะสลักต่อไป

1.4 ขอบเขตการศึกษา

การศึกษานี้ทำการศึกษากลุ่มผู้ผลิตไม้แกะสลักจำนวน 2 กลุ่ม ได้แก่ ศูนย์หัตถกรรมไม้แกะสลักตำบลยี่หว้า ซึ่งดำเนินการในรูปแบบสหกรณ์ มีสมาชิกที่เข้าพื้นที่เพื่อจำหน่ายสินค้าจำนวนทั้งสิ้น 27 ราย และกลุ่มภาคร้อยสลา ซึ่งดำเนินการในรูปแบบเอกชน มีสมาชิกที่เข้าพื้นที่เพื่อจำหน่ายสินค้าจำนวนทั้งสิ้น 20 ราย ณ.ปี พ.ศ. 2555 โดยทำการศึกษาโครงสร้างการผลิต การตลาด และการเงิน รวมไปถึงการวัดศักยภาพการดำเนินงานโดยใช้หลักเกณฑ์การคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ปี พ.ศ.2553 โดยผู้วิจัยเป็นผู้ให้คะแนน

1.5 นิยามศัพท์

ผลิตภัณฑ์ไม้แกะสลัก หมายถึง ผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากไม้แล้วนำไปแกะออกมาเป็นลวดลาย และรูปทรงต่าง ๆ เพื่อเป็นของใช้หรือของประดับตกแต่ง